

Биљана ВУЧЕТИЋ

АМЕРИЧКО ЈАВНО МЊЕЊЕ О СРБИЈИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Апстракт: Циљ рада је да прикаже формирање имиџа Србије у јавности Сједињених Држава током Првог светског рата. Рад је настао на основу америчких часописа који су се бавили политиком, културом, књижевношћу и уметношћу, али и давали коментаре и бавили се истраживачким новинарством, и тиме допринели креирању јавног мњења. Уредници часописа *Scribner's Magazine* и *Harper's Magazine* (*Harper's*) били су у блиским везама са председником Вудро Вилсоном. Неки од часописа су имали милионске тираже, као *Collier's*, а неки, као *The Century* су се обраћали искључиво интелектуалној елити. Размотрен је и утицај Комитета за јавно информисање, прве пропагандне агенције америчке владе, на објављивање информација из ратом захваћене Европе.

Кључне речи: Први светски рат, Србија, Сједињене Америчке Државе, јавно мњење, Вудро Вилсон.

Информације о Србији су током Првог светског рата у Сједињене Државе стизале преко дипломатских представника и званичника Стејт департмента, преко дневних листова, часописа и стручне литературе. Односи Србије и САД од 1914. до 1918. године детаљно су обрађени у историографији.¹ Тема овог рада је слика Србије која се обликује у америчком јавном мњењу током ратних година, на путу од незаинтересованости до великих симпатија.

Интересовање америчке јавности за Србију, тек пробуђено у балканским ратовима, појачало се након Сарајевског атентата. Међутим, релативно брзо је избледело, и јавило се тек након годину дана, односно након аустроугарске

¹ Ubavka Ostojić – Fejić, *Sjedinjene Američke Države i Srbija 1914–1918*, Beograd 1994; Dragoljub R. Živojinović, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917–1919*, Beograd 1970; Драгољуб Р. Живојиновић, *У потрази за заштитником. Студије о српско-америчким везама 1878–1930 године*, Београд 2010.

инвазије на Србију и уласка Бугарске у рат у октобру 1915. године. Став америчког јавног мњења према догађајима на Балкану током Јулске кризе 1914. године већ је био предмет истраживања историчара.² Драгољуб Живојиновић је истакао да су америчка влада и јавност били затечени Сарајевским атентатом и неприпремљени за избијање европске кризе.³ Просечан амерички читалац је знао веома мало о европским проблемима, а скоро ништа о Србији.⁴

Текстови о Србији су све бројнији у америчким гласилима од 1916, а посебно 1917. године. Биће да је за то заслужан амерички Комитет за јавно информисање (U.S. Committee on Public Information (CPI)), прва пропагандна агенција америчке владе, основана у пролеће 1917. године. На чело Комитета председник Вилсон је именовao контроверзног новинара Џорџа Крила са задатком да уједини америчко јавно мњење о уласку у рат. Пласиране су информације које су хвалиле америчке идеале и нападале немачки милитаризам. Опис пропагандних активности САД, односно ширење „Јеванђеља американизма“, забележио је Крил у књизи *Како смо рекламирали Америку*, објављеној 1920. године.⁵

У Првом светском рату мас-медији су спроводили кампању председника Вилсона за улазак Америке у рат. Комитет за јавно информисање је добио тежак задатак да пошаље поруку охрабрења народима Савезничких сила и да проба да својим порукама дотакне војнике и цивиле Централних сила. Најважније је било да покаже одлучност и војну моћ Америке, која ће довести до сигурне победе. Подједнако је било важно да се представе идеали САД, како би пријатељи, непријатељи и неопредељени схватили несебичност и правдољубивост Американаца.⁶ На супротној страни био је концепт Немачке, која је годинама пре рата у свету стварала слику своје надмоћи како у индустријској производњи, тако и у трговини и уметности. Немачки агенти, пажљиво одабрани међу новинарима и писцима, нису пропуштали прилику да представе Немачку у трговачким и новинским кампањама широм света. Велика Британија и Француска су имале своје новинске агенције, док су САД размењивале информације преко страних агенција. Америка је била име које се чуло широм земаљске

² Драгољуб Живојиновић, *Став америчке владе и јавног мњења према догађајима на Балкану*, 28. VI – 28. VII 1914, Зборник радова: Југословенски народи пред Први светски рат, Београд 1967, 231–260; Peter F. Sugar, *The European Crisis of June – July 1914 and Serbia in the Press of the United States of America*, Међународни научни скуп Велике силе и Србија пред Први светски рат, Београд 1974, 445–461; Ubavka Ostojić – Fejić, *Sjedinjene Američke Države i Srbija 1914–1918*, Beograd 1994.

³ Д. Живојиновић, *Став америчке владе и јавног мњења према догађајима на Балкану*, 231–260.

⁴ P. F. Sugar, *nav. delo*, 454, 459–461.

⁵ George Creel, *How we Advertised America: The First Telling of the Amazing Story of the Committee on Public Information that Carried the Gospel of Americanism to Every Corner of the Globe*, New York – London 1920.

⁶ Исто, 237.

кугле, али нико није био детаљно упознат са америчким идеалима, друштвеним и индустријским прогресом и достигнућима у борби за социјалну правду.

Комитет за јавно информисање је одржавао везе са Посланством Србије у Вашингтону и др Хинковићем који је представљао Југословене.⁷ Џорџ Крил је у писму Друштву за америчку одбрану, 2. априла 1918. године, изнео да су дневне новине у САД три године будно пратиле „немачке злочине у Белгији, срамоту у Србији и пустошење северне Француске“. Он је сматрао да владини памфлети о узроцима рата нису потребни, ако се узме у обзир да је јавност обавештена о немачким злочинима.⁸ Под окриљем Комитета за јавно информисање, Српска Народна одбрана је објавила публикацију *За слободу* у пет хиљада примерака.⁹

У овом раду ћемо задржати пажњу на текстовима о Србији који су се појављивали у угледним америчким недељним часописима, који су се бавили политиком, културом, књижевношћу и уметношћу, али и давали коментаре и бавили се истраживачким новинарством, и тиме допринели креирању јавног мњења. У складу с тим, ваља напоменути да су уредници часописа попут *Scribner's Magazine* и *Harper's Magazine (Harper's)* били у блиским везама са Вудро Вилсоном. Неки од часописа су имали милионске тираже, као *Collier's*, а неки, као *The Century* су се обрађали искључиво интелектуалној елити, са тиражем од стотинак хиљада примерака.

Теме текстова посвећених Србији могу се поделити у неколико група. Првенствено интересовање америчких јавних гласила било је упућено ка улози Србије у Сарајевском атентату, односно ка разматрању политичке позадине избијања рата и питања ко сноси одговорност за рат. Друга група, којој се посвећује пуно пажње су вести о стању цивилног становништва, епидемијама тифуса и глади, живот под окупацијом и ратни злочини окупатора. Америчке здравствене мисије у Србији биле су честа тема извештавања медија. Посебно интересовање америчке јавности изазивали су српска војска и српски војник. Коментарисане су прве победе над Централним силама, третман заробљеника, повлачење преко Албаније, догађаји на Солунском фронту и висок морал српског војника. Велику пажњу америчког јавног мњења изазвало је стварање нове државе, Краљевине СХС. Један број текстова се освртао и на живот емиграната српског порекла у Сједињеним Државама.

За стварање слике о Србији у првим годинама рата побринуо се део америчке научне и стручне јавности. У другој ратној години, Вилијам Шоуволтер је у *Националној географији* објавио актуелан текст посвећен Краљевини Србији, коју је посетио уочи рата. Он је упоредио величину Краљевине Србије са

⁷ Исто, 187.

⁸ Исто, 447.

⁹ *For Freedom. A Manifestation of Oppressed Slavic Nationalities of Austria–Hungary in Honor of the Serbian War Mission to the United States*, New York 1918; G. Creel, *How we Advertised America*, 458.

државом Мејн, рекавши да има мање становника него град Њујорк.¹⁰ Мала Краљевина Србија је у скорашњој прошлости одиграла толику улогу да „може бити да је променила читав ток људске историје”, стајало је у тексту објављеном у априлу 1915. у *Националној географији*. Србија је окарактерисана као иницијална каписла на балканском бурету барута. У кратком осврту на Источно питање, аутор је закључио да је судбина Србије везана за Турску, Русију и Аустроугарску, у којој је Србија час видела заштитника, а час је посматрала као најжешћег непријатеља. За Аустроугарску, чије је већинско становништво било словенско, Србија је представљала опасност, као могући центар окупљана Словена.¹¹ Немачка је спроводила своје трговинске интересе, тако што је утабанала пут од Цариграда до Багдада, па јој је сметало било какво ново груписање на Балкану.

Шоуволтер је сматрао да је најинтересантнија ствар у вези Србије то што је сићушна. „Узимајући у обзир да је чланица породице народа тек нешто више од трећине века, и да је прошло свега 37 година од како је побегла од искварене турске владавине, Србија је начинила изузетан напредак. Када је стекла независност од Турске имала је свега неколико путева, јер су могли бити искоришћени за поход против Турака, па је Турска желела да држи изолованом сваку заједницу.” Србија је под Турском имала мали број школа, јер школе би омогућиле Србину да чита и пише, а читање и писање су од велике помоћи када људи желе да се побуне против тиранске владавине, сматрао је Шоуволтер. После балканских ратова у Србији је изграђено више од 4.000 миља (око 6.400 километара) путева и скоро 1.500 јавних школа, а образовање је постало обавезно.¹²

Шоуволтер је претпоставио да су Срби задовољни људи, јер ретко одлазе у емиграцију (“a home staying people”). У Србији нема сиромаштва, јер држава не дозвољава да било ко потпуно осиромаша, пошто је законом одређен минимум земље који власник не сме отуђити. У Србији нема доконих богаташа ни аристократије, Срби воле свог краља Петра и поносе се демократским духом који је оличен у Уставу. Циљ текста био је да опише и приближи карактерне особине људи у Србији међународној јавности. Срби поседују све врлине горштака, углавном живе у задругама које производе морално чисту расу и једу храну која јача тело. Шоуволтер је сматрао да је Србима омиљена врста меса овчетина, а следиле су пилетина, ћуретина и прасе на ражњу. Народна пића су изворска вода и „вино од шљиве” (plum wine), премда су скорашњих година становници градова научили од Немаца да пију пиво.¹³ Србија је напредовала у пољопривредној производњи, али се користила методама „које су преовлађивале у Сједињеним Државама пре стотину година”. Шоуволтер је видео да је кукуруз главни део оброка сваког сељака, јер се од њега прави кукурузни колач

¹⁰ William Joseph Showalter, *The Kingdom of Servia*, The National Geographic Magazine XXVII (1915) 417–432.

¹¹ Исто, 417–419.

¹² W. J. Showalter, *The Kingdom of Servia*, 420.

¹³ Исто, 422.

– проја. Сељаци у Србији су користили кукуруз за исхрану животиња, посебно свиња, јер је узгој свиња била водећа индустрија, па је чак и један рат са Аустријом познат као ”свињски рат.” Дописник *Националне географије* је пренео читаоцима да се напредак пољопривреде у Србији одиграо у доба краља Александра Обреновића, када је немачка кредитна асоцијација омогућила повољне услове кредитирања за задруге. „Рурални кредитни систем у Србији се не разликује од онога који је предложен фармерима у Сједињеним Државама”, закључио је Шоуволтер.¹⁴

Премда је постојала тежња да се напусти стари облик колективног живота – задруга (“Zadrugas”) је постојала широм земље. Центар задруге, која је заправо била велика породична кућа, чиниле су заједничка кухиња и трпезарија. Око куће су груписане колибе, зване вајати (“Vayats”), у којима су спавали чланови породица задруге. Шоуволтер је забележио да су се на челу задруге налазили дедови, а да су понекад чланови бирали старешину задруге. Као пример здравог живота забележио је да се Срби стриктно држе начела о забрани бракова између крвних сродника, рођаци се никада не жене, а млада се обично тражи у другом селу. Свако весеље код Срба подразумевало је играње кола (the “kola”). Српски војници га играју на бојном пољу, а на сваком државном балу га предводи краљ. „Плес није ништа друго до змијолика формација плесача који се држе за руке, која се извија и окреће ка унутра и ка споља, како плесачи држе корак у једноличном ритму”, описивао је Шоуволтер.¹⁵

Срби су гостољубиви, саосећајни и весели по природи. У исто време су и религиозни, па се на породичним светковинама наздравља три пута – у славу Бога, Светог Духа и Свете Тројице. Српски сељак не дозвољава себи да прерано остари у потрази за свемогућим доларом, писао је Шоуволтер, „он само жели удобан живот, и цени своје спокојство више него напредак”. Србин је много мање штедљив од Бугарина, много мање предан рату од Црногорца и много мање верује у образовање од Румуна. Али зато, просечан Србин се сналази у политици „као патка у води”.¹⁶ Чланак у *Националној географији* се завршио описом велике епидемије тифуса која је владала у Србији, и са којом се никако није могло изаћи на крај.

Часопис *Преглед (Survey)* је 1915. године објавио утиске Ернеста Бикнела, директора америчког Црвеног крста од 1908. године и члана Рокфелерове комисије за помоћ жртвама рата, из заузетог па ослобођеног Београда¹⁷. Америчка јединица је била смештена у модерну војну болницу, а доктори и

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, 428.

¹⁶ Исто, 422.

¹⁷ Ernest Percy Bicknell (1862–1935), био је амерички хуманитарни радник, директор Америчког Црвеног крста од 1908. године. За свој хуманитарни рад у Белгији 1916–1917. године добио је чин потпуковника. После завршетка рата именован је за заменика комесара Црвеног крста за Европу, а био је и директор Рокфелерове фондације за хуманитарну помоћ.

сестре су добили одаје за становање. Убрзо су се нашли усред жестоког окршаја и Београд је пао у руке Аустријанаца. Доктор Рајан, који је био на челу јединице, наредио је да сви остану на дужности и није хтео да се евакуише из града заједно са становништвом.¹⁸ Аустријска војска се опходила према америчком медицинском особљу са највећом љубазношћу. У току само једног дана у болницу је приспело 3.000 рањеника, па је др Рајан захтевао од аустријског команданта да пребаци рањенике преко Саве и Дунава у Аустрију, како би им се указала помоћ. Доктор Рајан је бринуо о свим болницама у Београду, штитећи интересе српског народа, за шта га је касније краљ Петар одликовао.¹⁹

Преглед је током Првог светског рата објављивао већином пацифистичке текстове. Често су текстови опомињали Американце да могу учинити више да помогну унесрећенима у Европи. Процењивало се да америчко богатство расте 22 милиона долара на дан, а да је до 1. априла 1916. године Америка донирала ратом захваћеним државама свега једнодневни профит. За Србију, са пет милиона нападаених становника и пет хиљада сирочића Америка је дала мање од 300 хиљада долара, док је британски Комитет за помоћ Србији сакупио око 7,5 милиона долара! Слично је било и са Белгијом, за коју је највећи део помоћи из Америке стизао приватно, из Рокфелерове фондације.²⁰

Сведочење о Србији 1915. оставио је Палмер Смит, један од двадесет три студента са Колумбије који су боравили у Србији у јуну 1915. године, под окриљем Одбора милосрђа (Committee of Mercy) и управом Црвеног крста, у циљу дистрибуције медицинских залиха и хране.²¹ У тексту „Варварска Србија” Смит је описао путовање ускотрачном пругом од Ђевђелије преко Скопља до Ниша. Изградњу нове пруге која би пружила излаз на отворено тржиште видео је као једини економски подстицај Србији. Запазио је архаичне методе обрађивања земље дрвеним плуговима које вуку волови. Модерно америчко оруђе за обраду земље је стигло у ратом захваћену земљу, али није било довољно људства да га искористи. „Образовање је једина ствар која може помоћи Србији”, писао је Смит, у нади да ће едуковани људи умети да се боре против носилаца заразе као што су стенице, буве и вашке. На крају текста се обратио америчким добротворним и мисионарским институцијама за помоћ у збрињавању бројних српских сирочића.

У часопису *Скрибнерс*, у марту 1916. године, објављен је текст Стенли Нејлора, новинара лондонског *Дејли Хроникла*, који је боравио у Србији од септембра до краја 1915. године. У тексту „Српски народ у ратно доба” описао

¹⁸ Dr Edward Ryan (1884–1923), амерички лекар, био је директор јединице Црвеног крста у Србији 1914. године. У Србији је прележао тифус. Радио је и на Солунском фронту. После рата службовао је у Естонији и на Балтику, одакле је премештен у Персију, где је и умро од маларије.

¹⁹ *Common Welfare: The American Red Cross under fire in Serbia*, The Survey 34 (Apr – Sep 1915) 259–260.

²⁰ *Open Door for America*, The Survey 36 (Apr – Sep 1916) 410.

²¹ Palmer Smith, *Barbarous Serbia*, The Independent (October 25, 1915).

је Србију као чудесно лепу земљу, на моменте дивљу и романтичну, а на моменте пасторалну.²² У друштву сер Томаса Липтона две недеље је обилазио Србију.²³ У Београду је био сведок бомбардовања топовима из Земуна. Београд, налик на минијатурни Париз, остао је у рушевинама. Нејлор је забележио да је српска краљевска породица живела скромно, стари краљ Петар проводио је време у невеликој кући у Тополи, а престолонаследник је практично живео у вагону. Нејлор је покушао да направи праву слику српског народа у ратно време. Писао је о патњама храброг српског редова – војника, кога је назвао „Ирцем Балкана“: „Премда је опасан борац, чини се да му није у природи да дуго носи мржњу... Странцима који су путовали земљом прошлог лета ништа није било чудесније од осећаја другарства које је постојало између Срба и аустријских заробљеника. Заробљеници, ма немојте ми рећи! Неки од њих су процветали у својим ланцима“.²⁴ Војници су му објаснили да је већина заробљеника словенског порекла, и да заправо не желе да ратују. У логору у Нишу су се пријатељски односили према немачким, мађарским и хрватским заробљеницима, који су имали бољи смештај и храну него српски војници. Некима од њих било је дозвољено да се баве својим занимањима, уз правичну финансијску надокнаду, као механичари, инжењери, пекари, кројачи и слично. Нејлор се дивео храбрости српског војника, чија је максима гласила: „Не побеђује се блиставим оружјем већ храбрим срцем“.²⁵

Истинска дубина балканске трагедије се одсликавала на становништву. У фебруару и марту 1915. године беснео је тифус, а у октобру и новембру жртве су поново косила ратна дејства. Нејлор је запазио да је у току летње паузе српски народ успео да осмехом отера сузе, а за такву трансформацију биле су заслужне жене и деца. Нејлор је покушао да објасни и положај жене у Србији, који му се чинио бестидно оријенталним: „Српски сељак уздиже жену на пиједестал док је не ожени. А тада она која је била обожавана убрзо постаје његов слуга“²⁶ С друге стране, приметио је да је феминизам стигао у Србију, и да су све жене у болницама, медицинске сестре и неговатељице, биле еманциповане суфражеткиње. Занимљиво је да је Нејлор поставио питање у којој мери су савезници одговорни за страдање Србије, да ли су дипломате могле да предвиде бугарску претњу и да ли су англо-француске снаге могле да стигну раније у појачање.²⁷

²² Stanley Naylor, *The Serbian People in War Time*, Scribner's Magazine 59 (March 1916) 368–380.

²³ Нејлор је путовао са сер Томасом Липтоном, који је организовао транспорт медицинског особља и потрештина у Србију током зиме 1914/1915. године и у пролеће 1915. године за време велике епидемије тифуса. На врхунцу епидемије сер Томас Липтон је посетио болнице у Београду, Крагујевцу, Нишу и Врњачкој бањи.

²⁴ S. Naylor, *The Serbian People in War Time*, 372.

²⁵ Исто, 375.

²⁶ Исто, 376.

²⁷ Исто, 380.

Своја сазнања о српској војсци Нејлор је објавио под насловом „Српски војник” у часопису *Савремена историја* 1916. године.²⁸ Нејлор се дивео српском војнику, његовом стоицизму и војној вештини, и стрпљењу са којим стражари на границама и чека инвазију. Неки од војника нису годинама видели породицу. Српског војника је назвао „Ирац Балкана” јер: „Његов је темперамент живахан, и ови тренуци депресије се брзо повлаче...Патриотизам, свепрожимајућа љубав према земљи својих предака је практично једина религија коју зна и разуме.”²⁹ Нејлор је писао да српски официр има примања 70 фунти годишње, а да војници имају пар динара месечно, једну векну хлеба и шаржер муниције дневно. Уколико нису били првопозивци, војници су се борили у свом сељачком оделу. По правилу, српски сељак је имао два одела - летње и зимско, свако добро пришивено на њему.

Часопис *Савремена историја* (Current History) је 1914. године основао Џорџ Вашингтон Оукс, брат издавача *Њујорк Тајмса*, са циљем да обезбеди детаљно извештавање о току рата. У марту 1916. објављен је текст Анрија Барбија, француског новинара, „Умирућа агонија нације, Сцене хорора у Србији”³⁰ Његово сведочење почело је 16. новембра 1915. године, када је у Митровици посматрао повлачење српске војске. Сам се укрцао на камион, и кроз пар километара схватио је да се тридесетак камиона и аутомобила зарило у блато. До Липљана се могло само пешке или на коњу. У маршу до Приштине многи су изгубили животе. Хладноћа и глад су узели данак.

Слично сведочанство оставио је и амерички новинар Фортије Џонс, који је заједно са групом медицинских сестара учествовао у повлачењу српске војске пред аустријско–немачком инвазијом.³¹ Његово сведочење је објавио *Сенчури магазин*, под насловом „Погледи на Србију у повлачењу”.³² У издању *Сенчурија* изашла је и Џонсова књига *Са Србијом у изгнанство. Авантуре једног Американца са војском која не може умрети*, коју је посветио „чичама Србије”, које он назива „четвртопозивцима” (fourth line).³³

Џонс је писао о малом нареднику српске војске, десетогодишњем дечаку из околине Ваљева, који се са оцем и братом придружио српској војсци.³⁴

²⁸ Stanley Neylor, *The Serbian Soldier*, The New York Times Current History 6 (1916) 767–768.

²⁹ Исто.

³⁰ Henry Barby, *The Dying Agony of a Nation. Scenes of Horror in Serbia*, The New York Times/Current History (March 1916).

³¹ Paul Fortier Jones (1893–1940), тексашки новинар, био је представник издавача Харперс и браћа за иностранство. Радио је и у дипломатској служби као помоћник америчког амбасадора у Русији. Био је у војној служби у Првом светском рату. За своје заслуге одликован је орденом Светог Саве.

³² Fortier Jones, *Glimpses of Serbia in Retreat*, The Century Illustrated Monthly Magazine 92 (August 1916) 509–518.

³³ Fortier Jones, *With Serbia into Exile. An American's Adventures with the Army That Cannot Die, To the Memory of the Cheecas of Serbia this book is reverently dedicated*, New York 1916.

³⁴ Вероватно се прича односи на Момчила Гаврића (1906–1993), познатог као најмлађи каплар на свету. Рођен је у Трбушници, где му је на почетку рата домобранска 42. дивизија

Током повлачења кроз Србију владала је глад, која је однела бројне жртве. Дуж долине Ибра, становништво и аустријски заробљеници молили су само за хлеб и кинин. Пред читаоцима се нашла суморна и страшна прича о повлачењу кроз међаву, о смрзавању, о томе како се на простору између Митровице и Приштине сместило 10.000 волова са 5.000 возача и о спаљивању моторних возила, лимузина и камионета у Пећи.

Са војском су се повлачили и млади регрути, старости од 12 до 18 година, које је влада „повела са војском како би их спасила од одвођења у ратне заробљенике у Аустрију, Немачку и Бугарску. Јер освајачи желе да се докопају управо ових момака. Они су снага сутрашњице”, писао је Џонс.³⁵ Оне који су падали, официри су тукли и приморавали да устану и крену даље.

Херберт Кори је у августу 1917. године пренео америчкој јавности своје виђење Солунског фронта.³⁶ У магазину *Харперс* је изашао текст под насловом „Како сам ја видео српску трагедију”.³⁷ Текст је замишљен као опис последње кампање српске војске, са којом је боравио током зиме 1916/1917 године. Кори је посматрао како се рапидно смањује број Срба који су стигли у Македонију са Крфа: „Ови људи су тужни и тихи. Они су све што је остало од армије од 150.000 људи са којима је Србија почела рат.”³⁸ И поред великих губитака, наставља Кори, жестока одлучност Срба допринела је да савезничке трупе освоје Битољ. „Освајање Битоља Србима је значило да се напoкoн враћају кући. Њихова армија је истерана из земље, док су жене и деца остали. Борили су се да се врате. Били су наоружани са артиљеријом која није могла да ради на другим фронтима, и са пушкама које је француска армија расходовала, а транспорт им је зависио углавном од вола, магарца и теретних запрега. Када су пролећне кише онемогућиле даље напредовање, наређено им је да се повуку и одморе. Чинило се да је људство скоро уништено.”³⁹

Кори је навео да је опште мишљење било да ће Срби учествовати у малој офанзиви у марту и да ће након тога бити послати у позадину, да чувају пруге, мостове и градове. „Знао сам да ће ове чиче – чича је српска реч за стрица; то је учтиви назив за мушкарца када му ватра ишчили из очију и коса му поседи – бити срећни да се поздраве са линијом фронта. То се не односи на њихову храброст и преданост. Верујем да би сваки од њих и сваки њихов одред радо умро за Србију... Али тешко су се борили и много су пропатили.”⁴⁰

аустроугарске војске измасакирала родитеље, седморо браће и сестара и баку. У августу 1914. године се придружио српској војсци. Учествовао је у Колубарској бици, Албанској голготи, рањен је на Кајмакчалану, борио се у пробоју Солунског фронта, а демобилисан је са дванаест година као најмлађи поднаредник на свету. За јунаштво у бојевима на Гучеву и Колубарској бици Гаврић је унапређен у чин каплара.

³⁵ F. Jones, *Glimpses of Serbia in Retreat*, 513.

³⁶ Herbert Corey (1847–1954), новинар и аутор, радио је као дописник у Првом светском рату, углавном са Западног фронта.

³⁷ Herbert Corey, *The Serbian Tragedy As I Saw It*, Harper's Monthly Magazine 135 (1917) 327–335.

³⁸ Исто, 328.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто, 329.

У разговору са борцима Моравске дивизије сазнао је да се 95 дана боре без одмора. Они су живели у рову на линији фронта, тамо су јели, спавали и на стотине их је тамо умирало. Фронт су напуштали само да би напредовали и нису имали никакву помоћ нити залеђе. Кори је стекао утисак да су борбе између Срба и Бугара у Македонији биле веома личне. Срби су чинили све да привуку бугарске дезертере, обећавајући им топле оброке и добар третман, чак су убацивали писма и фотографије бугарских заробљеника у непријатељске ровове, како би се сами уверили. Неки од бораца су се познавали из балканских ратова и поштовао се прекид борбе у време обеда. Победа над Бугарима на Кајмакчалану чинила се немогућом, али како је Кори навео: „Срби су навикли на војне немогућности” (the Serbs are accustomed to military impossibilities)⁴¹

У покушају да се Србија приближи обичном читаоцу, магазин *Калијерс* је у милионском тиражу објављивао и приповетке, фикцију која је одсликавала патње српског народа у рату. Рецимо, у јануару 1917. године *Калијерс* је објавио причу „Кћер Ниша”. Надасве потресна прича прати Даринку, избеглицу из Ниша, која са малим Чедом бежи пред бугарском војском. Она не преза да убије непријатељског војника за комад сира, прикључује се збегу који прати српску војску у повлачењу ка Приштини. У узалудном очекивању помоћи од савезника цео збег страда од глади и хладноће на Косову пољу. Међу првима је умро стари гуслар, чија је песма остала забележена: “But Turks nor tyrants, devils, Bulgars, None could down our Serbian spirit! From the plain they call Kossovo, With a mighty resurrection, Serbia rose! is rising! will rise! Deathless, on our bones and ashes!” Чедо умире, а за њим и Даринка и једино млади српски војник успева да се избави и крене ка главнини српских снага.⁴²

У августу 1918. године у *Калијерсу* је објављена приповетка Џулијана Стрита посвећена Гаврилу Принципу.⁴³ Стрит је сместио причу „Птица Србије” у воз на релацији Чикаго–Њујорк, где представник једне америчке нафтне компаније за југоисточну Европу, који је често боравио у Сарајеву прича сапутницима како је дошло до атентата на Франца Фердинанда.⁴⁴ Он је објаснио да историјски хитац није испален у Србији, већ у Аустроугарској и да је атентатор био аустроугарски поданик. Самим тим, Аустроугарска није смела да оптужи Србију за атентат. „Аутократије могу да раде такве ствари, зато морају да се сузбију”, поручивао је приповедач.⁴⁵ У Босни је живело много Срба који су се облачили на европски начин, осим што су носили фес. Било је и мухамеданаца који су преостали из доба турске владавине. У граду је било минарета и других архитектонских обележја турске владавине. Напослетку, у граду су живели

⁴¹ Исто, 332–333.

⁴² Charlotte Holmes Crawford, *A Daughter of Nish*, Collier's 58 (September – March 1916–17).

⁴³ Julian Leonard Street (1879–1947) био је амерички писац препознатљивих духовитих прича и аутор неколико књига. Често је објављивао у часописима. Његова заоставштина се чува на Универзитету Принстон.

⁴⁴ Julian Street, *The Bird of Serbia*, Collier's 61 (August 31st, 1918).

⁴⁵ Исто, 5.

Аустријанци, војни и цивилни службеници, који су после 1878. преузели контролу над Босном.

У приповеци је објашњено да су савремена Краљевина Србија и Босна само део некадашњег Српског царства, које је пало под Турке у XIV веку. Од тада Срби теже поновном уједињењу. Бизнисмен је у Сарајеву увек боравио у хотелу који су држали Срби, Михајло и Стана са две кћери и сином Гаврилом. Отац, који је преживео неколико устанака и ратова мислио је да је мир под аустријском влашћу бољи него стање сталног сукоба. Мајка Стана је мислила другачије: у њој је горео пламен српског националног осећања, а деци је пренела љубав према српској поезији, мистици, народним причама и историји. Аустријанце је звала *proclete shvabe*. Успомена на историјску Косовску битку била је жива међу Србима. После балканских ратова, територија Косова је ушла у састав Србије, али и даље је постојала тежња да се цео српски народ уједини. Млади Гаврило је био ватрени поборник те идеје: „Свако момче (*momche*) које је достојан наследник народа који се до смрти борио на Косову – пољу које је добило име по птици кос – је комита (*comitajia*). И ми млађи ћемо постати комите. Састајемо се у кафани (*kafana*) где и остали праве своје планове. Кад порастемо, прикључићемо им се и заједно ћемо радити.”⁴⁶

Гаврило је од свог америчког пријатеља сазнао колике су добробити Америчке револуције и америчке слободе и управо то је желео за свој народ.⁴⁷ Једном приликом је Гаврилова девојка Мара добила птицу кос у кавезу, што је покварило односе младих. Она није желела да пусти птицу, а Гаврилу је кос представљао симбол српског народа. Пошто је птица угинула, Гаврило се жртвовао за националну идеју, тако што је пуцао у аустријског надвојводу. Стрит је завршио причу поруком да су тевтонски изговори за рат лажни.⁴⁸

После рата америчка јавност је била упозната са стварањем нове државе на Балкану.⁴⁹ Јужни Словени су представљени као јако национално тело од тринаест милиона људи, које је било подељено и угњетавано на најгори могући начин од стране Аустроугарске и Турске. Аутор текста се први пут упознао са Јужним Словенима током балканских ратова, када су Србија и њене балканске савезнице ослободиле хришћане од турске власти у Европи. „Мало људи је тада нешто знало о Србији. Али, победа коју су однели над Турцима на Куманову, означила је почетак нове епохе. То је била победа мале, демократске нације над старом империјом, победа француске војне обуке над немачким методама и наоружањем; и, поред тога што је била катастрофа за Турску, била је и ужасан ударац за другу империју, Аустроугарску, где су милиони поданика српског народа живели под принудом. Српска победа на Куманову створила је наду која никада неће ишчезнути – наду за ослобођење читаве српско-хрватске расе.”⁵⁰

⁴⁶ Исто, 6.

⁴⁷ Исто, 7.

⁴⁸ Исто, 22.

⁴⁹ Pierre de Lanux, *Yugoslavia: A New Nation*, Collier's 61 (May 25th 1918).

⁵⁰ Исто, 21.

Аутор се питао да ли је Америка свесна да је Србија била напреднија од осталих земаља што се тиче демократије, културе и цивилизације. У Србији су њиве и алат биле власништво сељака, а просјаци нису постојали. На седницама Скупштине којима је присуствовао, половина посланика је била обучена у сељачко одело, што није ометало њихову свечаност. Југословени су произвели много научника, писаца и уметника, као што су Никола Тесла и Михаило Пупин, председник Академије наука у држави Њујорк.

У продужетку аутор је изнео да се корени Сарајевског атентата налазе у историји. После 1912, Аустрија је схватила да њени југословенски поданици теже да се уједине са својом славном браћом из независне Србије. Аустрија је провоцирала Други балкански рат, како би уништила Србију. После српске победе, Југословени у Аустрији су интензивирали ослободилачки покрет од Немаца и Мађара, који су их држали у тешким економским условима. Рецимо, није било железнице која би повезала „сестре Босну и Србију“, упркос заједничкој граници, од страха да би зближавање угрозило опстанак империје.

Аустријска влада је као повод за објаву рата узела убиство надвојводе Франца Фердинанда, убиство које је извршио појединац, фанатик. Након почетних победа Србије, аустријско-немачке трупе су се пробиле и српска војска је морала да се херојски повуче преко албанских планина. Измучени војници су француским бродовима превезени ка Солуну. У помоћ је пристигло неколико хиљада Југословена из Америке, који су кренули из Џонстонстауна из Пенсилваније. Аустријска влада је водила жестоку борбу против југословенских организација, предвођених Југословенским одбором.

У Крфској декларацији, 20. јула 1917, проглашено је уједињење пет милиона грађана Србије које је представљала српска влада, са седам милиона Лужних Словена из Аустроугарске које је формално заступао Југословенски одбор. Аутор је упоредио важност Крфске декларације за Југославију са значајем Декларације независности за Америчке колоније. Стога је закључио да Американци не би смели да оспоре стварање југословенске државе, јер би на тај начин оспорили своје сопствене принципе.⁵¹

Да закључимо: америчко јавно мњење је било прилично неодређено и благо незаинтересовано за догађаје након Сарајевског атентата. Ситуација се мења од краја 1915. године, када је очигледан пораст броја различитих текстова о Србији, посебно у дневним новинама и популарним недељницима. На стварање представе о Србији у првим годинама рата утицао је део америчке научне јавности, на челу са часописом *National Geographic*. Са страница тиражних часописа изронила је слика Србије као мале херојске земље, насељене сељацима који су постали првокласни војници. Поклања се пажња начину живота у Србији, изгледу и активностима њених становника, који су представљени као здрави, снажни и морално чврсти. Неке ауторе је занимао живот српских жена.

⁵¹ Исто, 30.

Као део кампање уласка САД у рат, повећава се број информација о страдањима становништва у Европи, с посебним освртом на хуманитарне катастрофе у Белгији и Србији. Пред крај рата, јавност се усмерава у корист стварања нове државе на Балкану, чији се принципи пореде са америчким. Јавно мњење Сједињених Америчких Држава се понашало у складу са државном спољном политиком.

Biljana Vučetić

AMERICAN PUBLIC OPINION ON SERBIA DURING WWI

Summary

The American public was interested in the events that led to the outbreak of war in Europe in 1914. Much attention was paid to the current war operations and relations between the warring parties. Much information concerning the role of Serbia in European war operations arrived through daily newspapers.

Some notes on Serbia came to the American public by diplomats and politicians of State Department.

The image of Serbia in the first years of the war was partially created by the professional and scientific community. For instance, in the second year of the war, William Showalter published in the *National Geographic Magazine* a topical article dedicated to the Kingdom of Serbia, which he visited on the eve of the war. In 1915, the magazine *Survey* printed impressions of Ernest Percy Bicknell, director of the American Red Cross, from the occupied and liberated Belgrade.

Serbia was mostly represented as a small, but a heroic country, inhabited by peasants, who became outstanding soldiers. Serbia was often compared to Belgium, the two being countries which suffered great humanitarian catastrophes.

In World War I, the mass media carried out a campaign of president Woodrow Wilson for American involvement in the war. The Committee on Public Information (CPI) was given a difficult task to send a message of encouragement to the peoples of the Allied forces. The CPI maintained ties with the Serbian Legation in Washington as well as with doctor Hinković, who represented the Yugoslav Committee.

At the end of the war, the public in the USA was inclined toward forming of a new state in the Balkans, the state of the Yugoslavs. In May 1918, the *Collier's* published an article by Pierre de Lanux, who praised the signing of the Corfu Declaration and stressed the importance of American support for the creation of a new nation in the Balkans – Yugoslavs.

Keywords: First World War, Serbia, United States, public opinion, Woodrow Wilson.